

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАСАД ІНКЛЮЗИВНОСТІ У ЗАКЛАДАХ РОЗМІЩЕННЯ ТА ПІДПРИЄМСТВАХ ТУРІНДУСТРІЇ

Писаревський І.М., докт. екон. наук, професор

Давидов Є.О., магістр

Черкас Я.В., магістр

Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова

Постановка проблеми. Сьогодні питання про розвиток і підтримання умов інклюзивного туризму набуває все більшого значення, адже дотримання засад рівноправності та загальнодоступності стає рушійною силою у подальшому розвитку кожного здорового суспільства. Для забезпечення сталого розвитку такого туризму інфраструктура має відповідати всім вимогам доступності та безпеки. Сучасний стан інклюзивного туризму в Україні знаходиться на дуже низькому рівні – більшість географічних локацій залишається недоступною для населення із особливими потребами.

В умовах створення рівноправного суспільства поширення засад інклюзивності є невід'ємною частиною розвитку будь-якої держави із високим рівнем соціальної відповідальності. У зв'язку із вектором розвитку української держави виникає необхідність визначення фундаментальних засад інклюзії. Це обумовлює дослідження основних принципів безбар'єрності, особливостей їх запровадження, а також всіх визначення всіх суб'єктів, що приймають участь у наданні туристських та супутніх послуг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема інклюзивного туризму в Україні займались Л.А. Слатвінська, М.В. Бойко, А.І. Войтовська, Н. Є. Гусак, Л. Ю. Науменко, В. В. Лепський, С. В.Макаренко [1]. Крім того В.В. Лепський, С.М. Каштан та О.І. Безлюдний за підтримки народних депутатів розробили законопроект та заснували асоціацію «Інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм» [2].

Невирішені складові загальної проблеми. Сталий розвиток інклюзивного туризму в Україні потребує створення нових, сучасних нормативно-правових актів, які дадуть змогу ініціювати впровадження якомога комфортніших умов для осіб з обмеженими фізичними можливостями під час подорожей, адаптувати всі елементи інфраструктури під потреби даної верстви туристів, забезпечити вільний та повноцінний доступ до всіх туристичних об'єктів, так само, як і до об'єктів готельно-ресторанного сегмента. Крім того важливим завданням є адаптація законів та встановлення відповідності між можливостями та цілями. Також не менш важливою невирішеною складовою проблеми, що розглядається, є гостра необхідність формування рекомендацій готельно-ресторанному сегменту щодо встановлення відповідності їх функціонування з потребами інклюзивного туризму.

Формування цілей статті. Основною метою написання статті є формування інструментарію щодо сприяння поширенню інклюзивного туризму серед суб'єктів туристської індустрії – агентств, страхових та транспортних компаній, закладів що надають послуги харчування та тимчасового розміщення. Поставленими завданнями є визначення правових засад інклюзивності, деталізований аналіз кожної галузі, що приймає участь у наданні послуг щодо туризму та їх існуючий стан, визначення основних проблем, а також розробка рекомендацій щодо усунення цих недоліків, адаптації інфраструктури та більшої соціальної орієнтованості серед суб'єктів діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світ має багато прикладів успішного приділення уваги до питань подорожування людей з інвалідністю, і всі найважливіші рішення щодо розв'язання цієї проблеми мають правове підґрунтя. У свою чергу головним правовим актом, що регулює туристичну діяльність в Україні є Закон України «Про туризм» [3], в якому передбачено, що зважаючи на категорію осіб, а також на цілі та об'єкти подорожей, чи інші ознаки виділяються наступні види туризму: дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, культурно-пізнавальний, спортивний, релігійний, екологічний, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний та для людей з інвалідністю. Наявність останнього пункту у переліку видів туризму відкриває широку низку можливостей для подальшого розвитку інклюзивного туризму, спираючись на чинні нормативні акти, а також документи, що знаходяться в розробці.

Але крім Закону України «Про туризм» регулювання питань щодо інклюзивного подорожування регулюється багатьма іншими нормативними документами. В них передбачається модернізація нормативно-правового підґрунтя, активне впровадження інновацій та здобутків науково-технічного прогресу, усунення бар'єрів у сфері здобуття освітніх знань для осіб з інвалідністю, а також створення необхідних умов з боку архітектурної доступності. Всі перелічені засади передбачені такими нормативно-правовими документами, як Закони України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про соціальні послуги» та «Про реабілітацію інвалідів в Україні», Указ Президента України N 1845/2005 «Про заходи щодо створення сприятливих умов для забезпечення соціальної, медичної та трудової реабілітації інвалідів», Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів, План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі, Принципи універсального дизайну прийняті у 1997 р., Конвенція про права інвалідів та інші.

Підґрунтям для створення відповідних норм та правил в українському законодавстві може стати Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (від 16 грудня 2009 року), яка була прийнята до виконання 6 березня 2010 року і на території України [4]. Її основними положеннями є беззаперечна повага та

рівність щодо становища людей з інвалідністю, повне залучення даного сегменту осіб у всі сфери життєдіяльності соціуму.

Отже, чинні нормативно-правові акти щодо інклюзивного туризму, а також ті, що знаходяться на стадії проектування мають великий потенціал для використання у готельно-ресторанній сфері й в туризмі в цілому. Спираючись на досвід країн Європейського Союзу, державна політика України повинна бути спрямована на забезпечення всіх необхідних умов осіб з фізичними обмеженнями у сфері реабілітаційного та соціального інклюзивного туризму для забезпечення сталого розвитку здорового соціуму та об'єднання різних туристичних та соціальних верств.

Інклюзія — це процес реального включення осіб з інвалідністю в активне суспільне життя і однаковою мірою необхідна для всіх членів суспільства [5]. Однією із задач впровадження норм інклюзивності є припинення дискримінації маломобільних груп населення та створення єдиного пристосованого простору і сервісу. Враховуючи європейський напрям розвитку держави, створення безбар'єрного простору для людей з інвалідністю є пріоритетним напрямом у зв'язку з ратифікацією Конвенції ООН про права людей з інвалідністю та Угоди про Асоціацію з ЄС.

Міністерством регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства був розроблений новий нормативний документ, а саме ДБН В.2.2-40:2018. Інклюзивність будівель і споруд, що був прийнятий у квітні 2019 року. Ці державні будівельні норми розроблені для створення безбар'єрного простору для всіх категорій людей з інвалідністю: з порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху, розумової діяльності та інших маломобільних груп: людей похилого віку, вагітних жінок, батьків з дітьми та інших.

Розглядаючи інклюзивність у сфері туризму варто розуміти, що цей сектор трактується як комплекс послуг підприємств різних галузей, що надають супутні послуги. У чинному законодавстві до туристичних відносять наступні послуги: харчування, перевезення, тимчасового розміщення, екскурсійного, спортивного, курортного, розважального та іншого обслуговування [1, 6]. Якщо розглядати більшість туристичних поїздок, вони обов'язково включатимуть наступні елементи: придбання квитків та оформлення страхування (окремо або комплексно, у випадку із придбанням тур. пакету), перевезення, послуги харчування та розміщення. Такі послуги, як екскурсії, розваги, лікування та інші в залежності від мети мандрівки є скоріше опціональними.

При досліджуванні вищеназваних послуг в їх актуальному стані отримані двозначні результати. З одного боку спостерігається стрімкий прогрес щодо створення безбар'єрного простору, всі новобудови відповідають визначеним вимогам, обладнані пандусами та іншими засобами доступності, при проведенні ремонтних робіт або реконструкцій приводять до відповідності дорожні об'єкти, організують з'їзди з тротуарів, проводять роботи щодо обладнання тактильної підлогової плитки, інформаційних таблиць та позначень шрифтом Брайля, інших візуальних елементів і аудіопокажчиків для людей з

порушеннями зору. З іншого боку, більшість будівель не відповідає вимогам безбар'єрності, в тому числі навіть в ході реконструкцій можливе лише часткове створення необхідних умов.

Завдяки виходу більшості послуг до мережі Інтернет, більшість проблем доступу для отримання певної послуги зникають. Отримати консультацію, забронювати та придбати квитки чи житло, страховий та медичні поліси, замовити доставку їжі можна не виходячи із дому. Міські адміністрації сприяють можливості вільного пересування, так наприклад у місті Харків є спеціальна соціальна служба, що надає послуги перевезення. Проте навіть такі служби мають обмежений автомобільний парк, певні бюрократичні труднощі і можуть відмовити у наданні такої послуги.

Інклюзивним туризм в Україні можна буде вважати лише тоді, коли однією послугою можуть скористатися абсолютно всі громадяни у рівній мірі. Також, однією з ознак ефективної інклюзивності було виділено самостійність – здатність людей з обмеженими можливостями скористатись будь-якою послугою без сторонньої допомоги.

Деталізуючи кожен із визначених елементів туристичної подорожі, отримано наступні результати. Як було зазначено вище, для отримання деяких послуг відсутня необхідність очного відвідування офісу, проте це варто розглядати скоріше як альтернативу, оскільки більшість офісів непристосовані для відвідування мало мобільних груп населення. В ході дослідження ринку перевезень було виявлено, що авіакомпанії можуть надавати свої послуги, але це здійснюється зазвичай за додаткову плату та потребує додаткового узгодження щодо реєстрації на рейс, оформлення багажу та інших послуг.

Укрзалізниця, як монополіст на ринку залізничних перевезень, пропонує послугу спеціалізованого вагону. Він обладнаний гідравлічними підіймачами для інвалідних візків, розширеними проходами та тамбурами, а також спеціальним туалетом. Заявки на включення до складу поїзда спеціального вагона можна подати письмово або за телефоном начальнику залізничного вокзалу у міста. Під час оформлення місць у спеціально обладнаний вагон залізничники попереджають станції відправлення, призначення, а також вагонне депо приписки вагону. Для зручності людей з особливими потребами на вокзалах створені і постійно діють групи допомоги [7, 10].

Більшість міжміських та міждержавних автоперевізників не мають у своєму автопарку спеціалізованих транспортних засобів, але посадка у такі можлива за допомогою водія. Пересування по місту також можливе звичайними службами таксі, проте завжди є необхідність інформувати перевізника.

Міський транспорт має найбільші проблеми щодо пристосованості до умов максимальної безбар'єрності. Станції метро, що будувались у 2000х роках, обладнані тактильною плиткою, звуковими пристроями, а деякі з них навіть мають вбудовані ліфти для осіб на візках. Проте виникає проблема, бо таких станцій одиниці у загальній структурі метрополітену, і пересуватись по місту використовуючи цей вид транспорту самостійно неможливо.

Трамвайний парк більшості міст України не оновлювався з 1980х років, тобто повністю непристосований для перевезення. На відміну від трамваїв, інший вид електротранспорту – тролейбус, має на 80% оновлений парк із пандусами, звуковим супроводженням та спеціально обладнаними місцями. Концепція муніципального автобусу майже відсутня на території України, автомобільні перевезення у режимі автобусів та маршрутних таксі виконують приватні компанії. Найпоширенішими моделями автобусів залишаються представники компаній корпорація «БОГДАН», Львівського автобусного заводу (скор. ЛАЗ), а також малогабаритні засоби «Ataman» від Черкаського автозаводу. Нажаль лише у містах Київ та Львів автобусний парк складається на 75% з крупногабаритних моделей, пристосованих для перевезення людей на візках.

Ринок послуг щодо тимчасового розміщення зазнав останнього значного зростання в період 2010-2012 років. Більшість новозбудованих або таких, що зазнали капітальної реконструкції готелів повністю пристосовані до концепції безбар'єрного простору. Державні будівельні норми щодо будівництва готелів також регламентують обов'язкове проектування спеціалізованих номерів для всіх нових споруд. Винятком залишаються історичні архітектурні пам'ятки, в яких неможливо за законом кардинально змінювати планування або якщо такі зміни можуть нашкодити цілісності споруди.

Варто зазначити, що пересування мало мобільних груп населення у засобах розміщення можливе лише з використанням ліфтів, тому зазвичай для зручності використання інклюзивні номери розташовують на перших поверхах, облаштовують розширеними проходами, поручнями а також використовують спеціальне покриття для підлоги. Якщо розглядати статистику найпопулярніших міст України (Київ, Львів, Одеса, Харків, Дніпро), більше 67% засобів розміщення пристосовані до розміщення людей з особливими потребами. Проте лише кожен десятий заклад розміщення у зоні гірських курортів зможе фізично прийняти таких клієнтів [8].

Заклади харчування при готелях у більшості випадків можна вважати інклюзивними, проте також варто враховувати відстані розміщення столиків, основних та додаткових проходів. У більшості випадків скористатись послугою харчування можливо на літніх відкритих терасах, які на відміну від основної будівлі, можуть проектуватись більш просторими. Зберігається наступна тенденція на ринку послуг харчування: заклади розміщують на перших або підвальних поверхах, в центральній частині міста в старих будівлях. Таким чином, через архітектурні особливості унеможлиблюється створення абсолютного безбар'єрного простору, в тому числі з точки зору безпеки гостей закладів [9, 10].

Винятком є ті заклади харчування, що розташовані в окремих спорудах та будівлях або на організованих просторах у публічних місцях – торговельних центрах, вокзалах, аеропортах, ярмарках, тощо. Нажаль вирішити проблему доступності закладів харчування майже неможливо, оскільки це потребує значних витрат та інвестувань.

Метою написання статі була визначена розробка рекомендацій для закладів готельно-ресторанного господарства щодо поширення засад інклюзивності і створення безбар'єрного простору. Насамперед відзначимо, що в першу чергу виникає проблема інформативного характеру, а саме відсутності інформації або поширення дезінформації. Заклади, в свою чергу, або не актуалізують інформацію на власних сайтах та рекламних матеріалах, або вказують неправдиві дані.

Для вирішення проблем розвитку та поширення інклюзивного туризму було розроблено рекомендації двох рівнів – міського та локального. На міському рівні адміністраціями можуть бути розроблені посібники, що за своїм принципом нагадуватимуть туристські збірники. Такий збірник, наприклад «Безбар'єрний Київ», включатиме в себе інформацію про всі заклади, що пристосовані до вимог людей на візках, контактні дані спеціальних служб, перелік транспорту, яким можна скористатись, музеї, театри, екскурсії та всю релевантну інформацію [10]. Доступ до подібних збірників має бути розташований на сайтах міських адміністрацій, туристичних компаній, а сам матеріал подаватись як в електронному, так і друкованому вигляді.

Щодо локального рівня, це скоріше пам'ятки для власників закладів або для проектувальних компаній щодо відповідності параметрам, переліченим нижче.

У зв'язку з вищезазначеними складнощами щодо забезпечення всіх необхідних умов для людей з обмеженими можливостями, доцільним вважається розробка основних рекомендацій для закладів готельно-ресторанного комплексу, які займають одне із ключових місць в організації подорожей в усіх напрямках туризму, в тому числі й інклюзивному.

Данні рекомендації рекомендуються до використання як власникам готелів і ресторанів, так і організаціям, що забезпечують туристичні об'єкти всіма вимогами інклюзивності. Отже, необхідним та доцільним вважається:

1. Облаштування території та будівлі згідно з сучасними будівельними нормами у сфері інклюзивності, забезпечити вільне пересування людей з інвалідністю. Якщо таке обладнання частково неможливо реалізувати, необхідно зазначити види інвалідності, для яких придатний заклад.

2. Поширювання якомога детальнішої інформації щодо закладу проживання або харчування, указуючи всі особливості та ступінь доступності, а також надання необхідної інформаційної підтримки за вимогою.

3. Налагодження задовільного рівня безпеки незахищеним особам під час їх взаємодії з певними предметами або устаткуванням, піклування про стан технічних засобів та допоміжних конструкцій у закладах, забезпечення можливості надання невідкладної допомоги людям з інвалідністю.

4. Взаємодія з закладами, що надають супутні послуги, які можуть підвищити комфорт та безбар'єрність під час подорожі інклюзивних туристів.

5. Забезпечення проінформованості всіх гостей закладу проживання або харчування щодо можливого перебування осіб з фізичними вадами. Дане

рішення дозволить уникнути будь-яких непорозумінь та підвищити соціальну адаптивність з точки зору прийняття засад рівності.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, Україна тільки починає крокувати назустріч високим європейським вимогам щодо забезпечення умов для ефективного впровадження засад інклюзивності. На правовому рівні прийнято релевантні закони та проекти, розроблені відповідні документи – будівельні норми, постанови. Проте в ході дослідження було виявлено, що новим вимогам пристосовані в більшості лише нові будівлі та споруди, а міська інфраструктура лише розпочинає період оновлення та модернізації існуючої структури. Для поліпшення ситуації в існуючих умовах були розроблені рекомендації, які направлені на розширення інформаційного поля та створення додаткових зручностей для суспільства в цілому.

Запропоновані рекомендації охоплюють більшість аспектів розвитку інклюзивного туризму, зокрема інформаційний, соціальний та предметний. Приймаючи ці поради до уваги, заклади готельно-ресторанного сегменту отримують цілу низку переваг, адже питання інклюзивності все більше поширюється з кожним роком в багатьох сферах діяльності держави. Також досягаються економічний та соціальний ефекти від впровадження запропонованих рішень.

Перелік посилань

1. Науменко Л. Ю., Лепський В. В., Макаренко С. В. Інклюзивний туризм як вид реабілітації: сучасні потреби інвалідів. *Вісник ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія»*. 2017. № 1. С. 134-138.

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії дискримінації в Україні». URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=45813&pf35401=251094> (дата звернення: 20.09.2019).

3. Закон України «Про туризм». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.09.2019).

4. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 22.09.2019).

5. Якименко А. А. Нормативно-правові проблеми регулювання інтеграції осіб з інвалідністю у вищому навчальному закладі. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2016. №12.

6. Лепський В. В., Науменко Л. Ю., Борисова І. С. Інклюзивний туризм як вид реабілітації: наукове обґрунтування та перші кроки втілення у життя. *Український вісник медико-соціальної експертизи*. 2016. № 4. С. 47-52.

7. Наказ Міністерства транспорту України «Про затвердження "Правил перевезень пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України»». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0620-98> (дата звернення: 25.09.2019).

8. Аніщенко А. П., Яріко М. О. Розвиток інфраструктури інклюзивного туризму як результат трансформацій менталітету суспільства (XX – XXI ст.). 2016. URL: <http://socsvit.org/node/61> (дата звернення: 27.09.2019).

9. Давиденко Г. В. Включення людей з інвалідністю в суспільне життя та освітній процес: шляхи оптимізації. *Наукові записки: збірник наукових праць*. Кіровоград, РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2015. № 135. С. 93–96.

10. Сварник М. Г., Грибальський Я. І. Посібник з активного відпочинку та туризму для неповносправних. Товариство «Зелений Хрест». 2015. 150 с.

References

1. Naumenko, L. Y., Lepsky, V. V., Makarenko, S. V. (2017), Inclusive tourism as a type of rehabilitation: current needs of disabled people [Inklyuzyvnyi turyzm yak vyd reabilitatsii: suchasni potreby invalidiv], *Bulletin of VDNZU "Ukrainian Medical Dental Academy"*, No 1, P. 134-138.

2. Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Prevention and Combating Discrimination in Ukraine» [Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchych aktiv Ukrainy shchodo zapobihannia ta protydiv dyskryminatsii v Ukraini»], available at: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=45813&pf35401=251094>.

3. Law of Ukraine «On Tourism». [Zakon Ukrainy «Pro turyzm»], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.

4. Convention on the Rights of Persons with Disabilities [Konventsiiia pro prava osib z invalidnistiu], available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.

5. Yakimenko, A. A. (2016), Regulatory problems of regulation of integration of persons with disabilities in higher education [Normatyvno-pravovi problemy rehuliuвання intehratsii osib z invalidnistiu u vyshchomu navchalnomu zakladi], *Proceedings of the Khmelnytsky Institute of Social Technologies, University of Ukraine*, No.12.

6. Lepsky, V.V., Naumenko, L. Y., Borisova, I. S. (2016), Inclusive tourism as a type of rehabilitation: scientific substantiation and first steps of implementation [Inklyuzyvnyi turyzm yak vyd reabilitatsii: naukove obgruntuvannia ta pershi kroky vtilennia u zhyttia], *Ukrainian Bulletin of medical and social expertise*, No 4, P. 47-52.

7. Order of the Ministry of Transport of Ukraine "On approval" of the Rules of carriage of passengers, luggage, cargo and mail by rail of Ukraine [Nakaz Ministerstva transportu Ukrainy «Pro zatverdzhennia "Pravyl perevezen pasazhyriv, bahazhu, vantazhobahazhu ta poshty zaliznychnym transportom Ukrainy»], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0620-98>.

8. Anishchenko, A. P. (2016), The development of inclusive tourism infrastructure as a result of transformations of the mentality of the society (XX - XXI centuries) [Rozvytok infrastruktury inklyuzyvnoho turyzmu yak rezultat transformatsii mentalitetu suspilstva (XX – XXI st.)], available at: <http://socsvit.org/node/61>.

9. Davydenko, G. V. (2015), Inclusion of people with disabilities in public life and the educational process: ways of optimization [Vkliuchennia liudei z invalidnistiu v suspilne zhyttia ta osvittii protses: shliakhy optymizatsii], *Scientific notes: Coll. Sciences. Ave*, Kirovohrad, RVV of the KSPU, No 135, P. 93-96.

10. Swarnyk, M. G., Gribalsky, Y. I. (2015), *Guide to active recreation and tourism for the disabled* [Posibnyk z aktyvnoho vidpochynku ta turyzmu dlia nepovnospravnykh], Lviv: Green Cross Society, 150 p.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 379.8.092; JEL Classification: Z31/32

Писаревський І.М., Давидов Є.О., Черкас Я.В. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАСАД ІНКЛЮЗИВНОСТІ У ЗАКЛАДАХ РОЗМІЩЕННЯ ТА ПІДПРИЄМСТВАХ ТУРІНДУСТРІЇ

Мета дослідження полягає в поширенні соціального усвідомлення щодо потреб людей з інвалідністю, ініціації створення можливостей для забезпечення вільної взаємодії фізично обмежених верств населення з соціумом та всіма елементами громадської інфраструктури. Крім того метою є впровадження низки рекомендацій стосовно адаптації готельно-ресторанного сегменту до потреб осіб з інвалідністю. *Методика дослідження.* Досягнення поставленої мети здійснюється за допомогою загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, як аналіз нормативно-правових засад, що регулюють поставлені науковою роботою питання, системний і комплексний підходи до визначення економічних показників в розрізі імплементації безбар'єрного середовища, аналіз показників щодо можливостей пересування осіб з інвалідністю в туриндустрії, а також поглиблена робота з діючими засобами тимчасового розміщення і харчування стосовно формування зводу порад та рекомендацій, що передбачені темою наукової роботи. *Результати дослідження.* Проведений авторами статті аналіз нормативно-правової бази та наукової літератури дозволив визначити та конкретизувати існуючі проблеми як сучасного стану елементів взаємодії інклюзивних туристів з оточуючим громадським середовищем, так і перешкоди на шляху до активної імплементації засад інклюзивності у сферу, що розглядається. Було визначена та систематизована інформація, яка дозволила обрати найбільш раціональні шляхи розв'язання існуючих задач. На основі поглибленого аналізу доведена необхідність удосконалення елементів інфраструктури, в тому числі транспорту, що гарантовано підвищить здатність малорухомих груп туристів до здійснення подорожей та користування послугами сегменту готельно-ресторанних послуг. Керуючись результатами багатосторонніх досліджень в рамках наукової статті була розроблена низка рекомендацій для представників сфери готельно-ресторанного господарства та туриндустрії в цілому. Рішення проблем інклюзивності в туризмі потребує комплексного підходу, тому розроблені рекомендації не можна вважати єдиним універсальним методом,

проте вони є важливою та діючою складовою в процесі імплементації засад інклюзивності в індустрію туризму та суспільство загалом. **Наукова новизна** полягає в поглибленому аналізі проблем та перешкод інклюзивних туристів, удосконаленні принципів відповідності туристської інфраструктури до потреб відповідних осіб з інвалідністю, а також у запропонованому списку рекомендацій щодо впровадження засад інклюзивності. Крім того переглянуто підходи різних фахівців щодо обраної теми та внесено деякі зміни з огляду на особливості сьогодення. **Практичне значення отриманих результатів.** Розроблені рекомендації в рамках даної наукової статті дають змогу підприємствам готельно-ресторанного сегменту та туриндустрії використовувати найновіші дослідження для активізації процесу імплементації засад інклюзивності в межах підконтрольних відомств. Результати проведених досліджень можуть використовуватися для безпосереднього розвитку індустрії та досягнення найбільш можливої соціальної адаптивності.

Ключові слова: інклюзивність; особи з інвалідністю; інклюзивний туризм; готельно-ресторанний сегмент; імплементація; розробка рекомендацій.

УДК 379.8.092; JEL Classification: Z31/32

Писаревский И.М., Давыдов Е.А., Черкас Я.В. ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ОСНОВ ИНКЛЮЗИВНОСТИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ РАЗМЕЩЕНИЯ И ПРЕДПРИЯТИЯХ ТУРИНДУСТРИИ

Цель исследования заключается в распространении социального осознания относительно потребностей людей с инвалидностью, инициации создания возможностей для обеспечения свободного взаимодействия физически ограниченных слоев населения с социумом и всеми элементами общественной инфраструктуры. Кроме того целью является внедрение ряда рекомендаций по адаптации гостинично-ресторанного сегмента к потребностям лиц с инвалидностью. **Методика исследования.** Достижение поставленной цели осуществляется с помощью общенаучных и специальных методов исследования, как анализ нормативно-правовых основ, регулирующих поставленные научной работой вопрос, системный и комплексный подходы к определению экономических показателей в разрезе имплементации безбарьерной среды, анализ показателей относительно возможностей передвижения лиц с инвалидностью в туриндустрии. А также углубленная работа с действующими средствами временного размещения и питания по формированию свода советов и рекомендаций, которые предусмотрены темой научной работы. **Результаты исследования.** Проведенный авторами статьи анализ нормативно-правовой базы и научной литературы позволил определить и конкретизировать существующие проблемы как современного состояния элементов взаимодействия инклюзивных туристов с окружающим общественным средой, так и препятствия на пути к активному имплементации принципов инклюзивности в сферу, которая рассматривается. Была собрана и систематизирована информация, которая позволила выбрать наиболее рациональные пути решения существующих задач. На основе углубленного

анализа доказана необходимость совершенствования элементов инфраструктуры, в том числе транспорта, что гарантированно повысит способность малоподвижных групп туристов к путешествию и использованию услуг сегмента гостинично-ресторанных услуг. Руководствуясь результатами многосторонних исследований в рамках научной статьи был разработан ряд рекомендаций для представителей сферы гостинично-ресторанного хозяйства и туристической индустрии в целом. Решение проблем инклюзивности в туризме требует комплексного подхода, поэтому разработанные рекомендации нельзя считать единственным универсальным методом, однако они являются важной и действующей составляющей в процессе имплементации принципов инклюзивности в индустрию туризма и общество. **Научная новизна** заключается в углубленном анализе проблем и препятствий инклюзивных туристов, совершенствовании принципов соответствия туристской инфраструктуры с потребностями соответствующих лиц с инвалидностью, а также в предложенном списке рекомендаций по внедрению принципов инклюзивности. Кроме того пересмотрены подходы различных специалистов по выбранной теме и внесены некоторые изменения учитывая особенности настоящего. Практическое значение полученных результатов. Разработанные рекомендации в рамках данной научной статьи позволяют предприятиям гостинично-ресторанного сегмента и туристической индустрии использовать самые новые исследования для активизации процесса имплементации принципов инклюзивности в пределах подконтрольных ведомств. Результаты проведенных исследований могут использоваться для непосредственного развития индустрии и достижения наиболее возможной социальной адаптивности.

Ключевые слова: инклюзивность; лица с инвалидностью; инклюзивный туризм; гостинично-ресторанный сегмент; имплементация; разработка рекомендаций.

UDC 379.8.092; JEL Classification: Z31/32

Pisarevsky I.M., Davydov Y.A., Cherkas Y.V. IMPLEMENTATION OF INCLUSIVITY PRINCIPLES IN ACCOMMODATION AND TOURISM ENTERPRISES

Purpose is to spread social awareness of the needs of people with disabilities, to initiate the creation of opportunities for the free interaction of physically disabled people with society and all elements of public infrastructure. In addition, the aim is to introduce a number of recommendations regarding the adaptation of the hotel and restaurant segment to the needs of persons with disabilities. **Methodology of research.** Achievement of this goal is carried out by means of general scientific and special methods of research, such as analysis of normative and legal bases governing scientific work, systematic and complex approaches to determining economic indicators in the context of barrier-free environment implementation, analysis of indicators on the mobility of persons with disabilities in the travel industry, as well as in-depth work with existing temporary accommodation and catering facilities to formulate a set of tips and recommendations seen in the topic of scientific work.

Findings. The article's analysis of the legal framework and scientific literature made it possible to identify and specify the existing problems of the current state of elements of interaction of inclusive tourists with the surrounding public environment, and obstacles to the active implementation of the principles of inclusivity in the sphere under consideration. Information has been identified and systematized to select the most rational ways of solving existing tasks. On the basis of in-depth analysis the necessity of improving the elements of infrastructure, including transport, has been proved, which will guarantee the ability of low-mobility groups of tourists to make trips and use the services of the segment of hotel and restaurant services. Based on the results of multilateral research, a number of recommendations have been developed within the framework of the scientific paper for representatives of the hotel and restaurant industry and the tourism industry as a whole. Tackling inclusivity in tourism requires a comprehensive approach, so the recommendations developed cannot be considered as the only universal method, but they are an important and valid component in the process of implementing the principles of inclusivity in the tourism industry and society in general. **Originality** lies in the in-depth analysis of the problems and obstacles of inclusive tourists, the improvement of the principles of compliance of tourism infrastructure to the needs of persons with disabilities, as well as the proposed list of recommendations for the implementation of inclusive principles. In addition, the approaches of different specialists on the chosen topic were reviewed and some changes were made in view of the peculiarities of the present. **Practical value.** The recommendations developed in the framework of this scientific article allow the enterprises of the hotel and restaurant segment and the tourism industry to use the latest research to intensify the process of implementation of the principles of inclusivity within the controlled departments. The results of the research can be used to directly develop the industry and achieve the greatest possible social adaptability.

Key words: inclusiveness; persons with disabilities; inclusive tourism; hotel and restaurant segment; implementation; development of recommendations.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Писаревський Ілля Матвійович – доктор економічних наук, професор, Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, декан факультету менеджменту, м. Харків, Україна; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3999-0860>. Моб. 050-769-0492.

Писаревский Илья Матвеевич – доктор экономических наук, профессор, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А.Н. Бекетова, декан факультета менеджмента, г. Харьков, Украина.

Pisarevskiy Ilya – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Kharkiv National University of Urban Economics, Dean of the Management Faculty, Kharkiv, Ukraine.

Давидов Євген Олександрович – магістр кафедри туризму та готельного господарства за напрямом готельно-ресторанна справа, Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, м. Харків, Україна; e-mail: eizens.davidovs@gmail.com; Моб. 063-020-4206.

Давыдов Евгений Александрович – магистр кафедры туризма и гостиничного хозяйства по направлению отельно-ресторанное дело, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А.Н. Бекетова., Г. Харьков, Украина.

Davydov Yevhen – Master of Tourism and Hospitality Department by specialty Hotel and Restaurant Business, Kharkiv National University of Urban Economics, Kharkiv, Ukraine.

Черкас Ярослав Володимирович – магістр кафедри туризму та готельного господарства за напрямом готельно-ресторанна справа, Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, м. Харків, Україна; e-mail: rickcherkas@gmail.com; Моб. 066-681-4024.

Черкас Ярослав Владимирович – магистр кафедры туризма и гостиничного хозяйства по направлению гостинично-ресторанное дело, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А.Н. Бекетова, г. Харьков, Украина.

Cherkas Yaroslav – Master of Tourism and Hotel Management Department by specialty Hotel and Restaurant Business, Kharkiv National University of Urban Economics, Kharkiv, Ukraine.